

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

OKTOBER 6 • 2013

Brillor på 1700-talets spelpenningar

En dekorerad soldats öde – och *Drottningholm*spenningen

Brita Malmer (1925-2013)

om sin numismatiska verksamhet under femtio år

Svenska Numismatiska Föreningens årsmöte 2013

Pris 30 kr

Litteratur till försäljning hos Svenska Numismatiska Föreningen

Numismatiska Meddelanden (NM)

- Numismatiska Meddelanden* XXX. 1965. 30 kr (40 kr)*
Ehrensverd, U.: *Medaljgravören Erik Lindberg 1873–1966*. NM XXXII:1. 1974. 125 kr (170 kr)
Dito. NM XXXII:2. 1988. 250 kr (300 kr)
Numismatiska Meddelanden XXXIII (Tillägnad Bengt Thordeman). 1983. 100 kr (150 kr)
Numismatiska Meddelanden XXXIV. 1983. 100 kr (150 kr)
Studies in Late Anglo-Saxon Coinage. NM XXXV. 1990. 150 kr (225 kr)
Nathorst-Böös, E. & Wiséhn, I.: *Numismatiska forskare och myntsamlare i Sverige fram till 1830-talet*. NM XXXVI. 1987. 145 kr (190 kr)
Festskrift till Lars O. Lagerqvist. NM XXXVII. 1989. 50 kr (50 kr)
Florilegium Numismaticum. Studia in honorem U. Westermark edita. NM XXXVIII. 1992. 75 kr (75 kr)
Tingström, B.: *Avesta Myntmuseum*. NM XXXIX. 1995. 200 kr (250 kr)
Myntningen i Sverige 995–1995. NM XL. 1995. 150 kr (150 kr) **Ett fåtal ex återstår!**
Nulla dies sine linea. Festskrift till Ian Wiséhn. NM XLI. 2001. 200 kr (200 kr)
Hesse, B.-O.: *Svensk Numismatisk Bibliografi intill år 1903*. NM XLII. 2004. 160 kr (160 kr)

Smärre skrifter

- Gamby, E.: *Bland numismatiker. Minnen från 1920-, 1930- och 1940-talen*. Smärre skrifter 3. 1984. 25 kr (25 kr)
Wallén, L.: *Riksgälden. Den svenska statsskulden 1697–1834*. Smärre skrifter 4. 1985. 25 kr (35 kr)
Widell, M.: *Militärpolletter*. Smärre skrifter 7. 1998. 100 kr (100 kr)
Lagerqvist, L. O. m.fl.: *Medaljer utgivna 1873–1998. Belöningar, fonder och stipendier. Hedersledamöter och korresponderande ledamöter. Stadgar*. Smärre skrifter 8. 1998. 50 kr (50 kr)
Lars O. Lagerqvists medaljfond. Smärre skrifter 9. 1999. 100 kr (100 kr)
Carl Snoilsky. Skalden som samlade mynt och böcker. Smärre skrifter 10. 2004. 50 kr (50 kr)
Törngren, S.: *Mitt liv i numismatikens underbara värld*. Smärre skrifter 13. 2010. 150 kr (150 kr)

Andra utgåvor

- Lagerqvist, L. O., Hirsch, H., Nordlind, U.: *Sveriges och dess forna besittningars guldmynt och riksdaler från Gustav I till Carl XVI Gustaf. Samling Julius Hagander*. 1996. 650 kr (850 kr) **Ett fåtal ex återstår!**
Rundberg, J.: *Den svenska örtugsmyntningen under Kristoffer av Bayern till Sten Sture den äldre, ca 1440 till 1470-talets slut. En stampstudie*. 2005. 250 kr (350 kr)
Rundberg, J.: *Den svenska örtugsmyntningen under Albrekt av Mecklenburg (1364–1389). En stampstudie*. 2011. 250 kr (350 kr)
Svensson, R.: *Renovatio Moneta. Brakteater och myntningspolitik i högmedeltidens Europa*. 2012. 250 kr (350 kr)
Den Svenska Mynthistorien. Frihetstiden och den gustavianska perioden 1719–1818. 2007. 315 kr (350 kr) **Ett fåtal ex återstår!**
Malmer, B.: *Den Svenska Mynthistorien. Vikingatiden ca 995–1030*. 2010. 350 kr (395 kr)
Larson, P. (red.): *Numismatiska axplock. En jubileumsbok. Myntklubben Skilling Banco 1969–2009*. 150 kr
Larson, P.: *Ryska droppar. Den ryska myntningen 1350–1700*. Kungl. Myntkabinettet. 2006. 50 kr
Talvio, T.: *Förteckning över Antellska myntsamlingens svenska mynt. Kristina och Karl X Gustav 1632–1660*. 2009. 100 kr **Sänkt pris!**
Myrberg, N.: *Gotlands tidigaste myntning, ca 1140–1220*. 2008. 200 kr
Ekström, C. m.fl. (red.): *Samlad Glädje 2009*. Numismatiska klubben i Uppsala 1969–2009. 200 kr

Svensk Numismatisk Tidskrift (SNT)

Kompleta årgångar SNT 1994–2009. 100 kr/årgång; SNT 2010, 7 nummer. 50 kr

Register

- Wiséhn, E.: *SNT. Register 1972–1982*. 1986. 45 kr
Wilén, A.: *SNT. Register 1983–1992*. 1994. 45 kr
Golabiewski, D.: *SNT. Register 1993–2002. Åmnes-, titel- och författarregister för hela perioden*. 2004. 50 kr (75 kr)
Holmberg, K. (red.): *Register över Numismatiska Meddelanden I–XL. Utgivna av SNF 1874–1995*. 1998. 50 kr (75 kr)

* Pris inom parentes gäller icke medlemmar i SNF. Ev. emballage och porto tillkommer.

Böckerna säljs direkt hos Svenska Numismatiska Föreningen på Banérgatan 17
För öppettider se redaktionsrutan i SNT
Böckerna kan också beställas
Tel.: 08-667 55 98
E-post: info@numismatik.se

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

KANSLI OCH REDAKTION

Banérgatan 17 n b
115 22 Stockholm
Tel. 08 - 667 55 98
Måndagar

kl. 10 - 12 och 13 - 16
Fax 08 - 667 07 71
info@numismatik.se

Plusgiro 150007 - 3
Bankgiro 219 - 0502
Svenska Handelsbanken

CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Monica Golabiewski Lannby
monica@numismatik.se

PRENUMERATION

200 kr / år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt
Kom ihåg att
meddela adressändring!

SNT trycks med bidrag från
*Gunnar Ekströms stiftelse för
numismatisk forskning* samt
*Sven Svenssons stiftelse för
numismatik*.

För insänt ej beställt
material ansvaras ej.
Texter och bilder i SNT
lagras elektroniskt och publiceras
som pdf på SNF:s och KMK:s
hemsidor.

Den som sänder material till SNT med-
ger elektronisk lagring / publicering.

TRYCK

Kaigan

ISSN 0283-071X

HÖSTEN 2013

Föreningens aktiviteter

OKTOBER

**30 Föreningskväll med föredrag av numismatikern
Ulf Danell, Österlens museum i Simrishamn
Plats Banérgatan 17**

18.00 Ulf Danell: *Runmynt från 1100-talet och deras
tolkning*. Runmynt finns från alla århundraden
från 300-talet till 1100-talet. De yngsta finns bara
bevarade i ett fåtal exemplar. De är mycket små,
väger cirka 0,2 gram och är präglade efter gotländsk
myntstandard med 288 penningar på marken. Hittills har fyra olika namn
kunnat läsas på dessa mynt, präglade med 9-10 olika stampar. Fynd av
dessa mynt har gjorts i Östergötland, på Öland, i Skåne, Estland och
Lettland. Enligt en ny teori är dessa präglade under en mycket kort period
omkring 1190 och kanske i samband med värvandet av gotlänningar till
den kristna missionen i Lettland. Se också SNT 2013:3 sid. 53-59.
Föreningen bjuder på enklare förtäring.

Föreningskväll
30/10

DECEMBER

**4 Julfest
Plats Banérgatan 17**

18.00 Föreningens traditionella julfest med glögg, lussekatter och julgodis. En
mindre julauktion kommer att genomföras med enklare material ur Sven
Svenssons samlingar. Någon förteckning sänds inte ut i förväg. Kontant
betalning vid auktionstillfället.

SNT FINNS PÅ FACEBOOK

Kungl. Myntkabinettets verksamhet

Den 11 september startade höstens föreläsningar på Kungl. Myntkabinettet. De
fortgår varje vecka fram till och med november. Se hemsidan. Fyra fredagar i oktober
och november bjuds på fin jazzmusik i samband med välsmakande lunchsoppa. En
ny bok har utkommit: *En rik handelsmans silverskatt* av Eeva Jonsson. Se annonsen
på sidan 140.

KMK FINNS PÅ FACEBOOK OCH TWITTER

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Adress: Banérgatan 17 n b, Stockholm. T-bana Karlaplan; buss 4, 44
Kansli: måndagar kl. 10 - 12, 13 - 16
Stängt: midsommar - 1 september; jul- och nyårshelgerna
www.numismatik.se

KUNGL. MYNTKABINETTET

Adress: Slottsbacken 6, Stockholm. T-bana Gamla stan; buss 2, 43, 55, 59, 76
Utställningar: måndag - söndag kl. 10 - 16
Numismatiska boksamlingen: torsdagar kl. 13 - 16
www.myntkabinettet.se

TUMBA BRUKSMUSEUM

Adress: Sven Palmes väg 2, Tumba. Pendeltåg Tumba; buss 725
Utställningar: sept. - april, lörd. - sönd.; maj - aug. tisd. - sönd. kl. 11 - 16
www.tumbabruksmuseum.se

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor:
www.numismatik.se – www.myntkabinettet.se

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.
På hemsidorna kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

1/12 sida
47 x 50
mm
250 kr

1/8 sida
72 x 50
mm
350 kr

1/6 sida
47 x 105
mm
400 kr

1/4 sida
72 x 105
mm
600 kr

1/2 sida
151 x 105
mm
1 200 kr

Helsida
151 x 214 mm
2 000 kr
2:a och 3:e
omslagssidan
2 500 kr
4:e omslagssidan
5 000 kr

SNT:s låga annonspriser kvarstår 2013.

Annonsen på årsbasis får dessutom 20 % rabatt!

Behöver du professionell formgivare till din annons?

Kontakta: annons@numismatik.se

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning

Radannonser: enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons med högst tre rader
att köpa, sälja eller byta samlarobjekt

Annonsen som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs

Innehåll SNT 6 • 2013

ARTIKLAR OCH NOTISER

	SID.
Litteratur till försäljning hos Svenska Numismatiska Föreningen	122
Min numismatiska verksamhet under femtio år [Brita Malmer 1925-2013]	125
Brillor på 1700-talets spelpenningar	132
En dekorerad soldats öde – och <i>Drottningholmspenningen</i>	134
Fem mycket enkla polletter från Bollnäs Järnvägshotell	136
SNF:s årsmöte 2013	137
Sedelförfalskare åter i farten	139
Efterlysning av stulna medaljer. Vegasamling stulen	140

STÅENDE RUBRIKER

Aktuella Auktioner & Mässor	131
Lokala numismatiska föreningar och myntklubbar i SNF	135
Frågespalten	140

OMSLAG

Spelpenning tillverkad för hovfröken Henrika Juliana von Liewen, kallad Henriette Sylvie de Molière – omskriftens inledande initialer: HSDM – efter en fransk roman som hon gärna läste, *Les aventures ou memoires de la vie d'Henriette-Sylvie de Molière* av Marie-Catherine Desjardins (1640-1683). Det var greve Carl Gustaf Tessin som lät Daniel Fehrman gravera denna spelpenning med spelkort och ett par glasögon liggande tillsammans på ett dukat spelbord. Silver. Diameter 31 mm. KMK. Läs mer om *Brillor på 1700-talets spelpenningar* i artikeln av Monica Golabiewski Lannby på sidorna 132-133.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND, MONTAGE: RED.

Min numismatiska verksamhet under femtio år

Av Brita Malmer †

Professor Brita Malmer var den 28 maj 2008 inbjuden till Svenska Numismatiska Föreningen för att berätta om sin numismatiska verksamhet under femtio år. Sitt underlag för föredraget överlämnade hon sedan till undertecknad. Brita Malmer, som var född 1925, avled den 8 maj i år. En runa över henne trycktes i Svenska Dagbladet den 5 juni och i Dagens Nyheter den 9 juni. Den var författad av Ulla Westermark, Kenneth Jonsson, Lars O. Lagerqvist och Frédéric Elfver.

SNT väljer i stället att publicera Britas eget föredrag, i vilket hon berättar så mycket om sina egna tankar och upplevelser under sitt verksamhetsliv inom numismatiken.

MGL

Tack för inbjudan att komma hit – det ska verkligen bli trevligt att få berätta lite om min numismatiska verksamhet under femtio år. Jag hoppas att ni inte har något emot att jag börjar ännu lite tidigare, nämligen med ett minne jag har från min gymnasietid i Malmö.

Det är ett minne från början av 1940-talet, mitt under kriget. Ingen teve fanns, i stället läste man mycket. Det talades om "slukaråldern", alltså barn som redan i 9-10-årsåldern läste ALLT. Jag var inget undantag. Bland mycket annat läste jag tidigt Snorres "Norges konungasagor". Jag tyckte att det där som Snorre berättade, det var ju väldigt intressant och kändes riktigt.

I gymnasiet hade vi en lektor i historia som hette Theodor Blomqvist, fil.dr förstas, det var ju alla lektorer på den tiden. En dag berättade lektor Blomqvist om den kritiska historieforskningen. Det stora namnet var Lauritz Weibull, historieforskare i Lund. Weibulls genombrottsverk hette *Kritiska undersökningar i Nordens*

historia omkring år 1000, som handlar just om de isländska sagorna och deras trovärdighet. Under den här historielektionen fick jag för första gången höra att Snorre, som skrev så sent som på 1200-talet, var en dålig källa för vikingatidens historia. Snorre måste läsas med stor skepsis och jämföras med samtida källor.

Man säger ju att i vissa situationer "faller fjällen från ens ögon" och ingenting blir som förut. Det var just vad som skedde med mig under lektor Blomqvists lektion om den kritiska historieforskningen, det var någon gång cirka 1943 eller så. Sedan dess har jag alltid, helt i den Weibullska andan, varit mycket kritisk mot alla slags utsagor, muntliga eller skriftliga, gamla eller nya, och jag har velat ha dem bekräftade med så många oberoende källor som möjligt.

Efter studenten läste jag historia i Lund för Sture Bolin, som var Weibulls efterträdare och som hade disputerat på en halvt numismatisk avhandling; *Fynden av romerska mynt i det fria Germanien*, ett berömt arbete, som dock framgångsrikt kritiserats, särskilt av vår Lennart Lind, som ju ännu dagligen arbetar på KMK. Jag var ju då redan väl bekant med hela det källkritiska konceptet. Bolin föreläste om myntströmmar till och från Skandinavien. Jag minns inga detaljer, men jag antar att det hela anslöt till Bolins kända uppsats om Muhammed, Karl den store och Rurik. I varje fall minns jag säkert att jag lärde mig ett nytt ord, nämligen *terminus post quem*, alltså det yngsta myntets tidigaste möjliga präglingsår i ett depåfynd. Detta var hösten 1945.

Brita Malmer utanför Kungl. Myntkabinettets entré på Slottsbacken år 2009.
FOTO: BJÖRN AXEL JOHANSSON.

Bolin var en ganska bra föreläsare och han lärde faktiskt ut en del knep, hur man ska lägga upp en föreläsning, börja och sluta och så vidare. Så småningom fick jag mina tre betyg i historia för Bolin, men jag hade inte någon som helst tanke på att i framtiden ägna mig vare sig åt historia eller numismatik. I studiehandboken, som varje student fick vid inskrivningen till universitetet, så klassades numismatik uttryckligen som en historisk hjälpvätskap vid sidan av andra egendomliga ämnen som fragistik och heraldik. Att arbeta med en HJÄLPVETENSKAP, nej aldrig. (Inom parentes hade jag egentligen velat göra något helt annat, nämligen skippa universitetet, söka till en konstskola och lära mig teckna bra. Men det är en annan historia.)

I stället började jag läsa arkeologi, eller *Nordisk och jämförande fornrunskap*, som då var det korrekta namnet.

Sommaren 1947 var jag med på den stora Agerödsutgrävningen vid Ringsjön mitt i Skåne och som handlade om äldre stenålder. Det var där jag träffade min blivande man, Mats. Han var amanuens vid Historiska museet i Lund, där finns som ni vet även universitetets ganska stora mynt- och medaljsamling.

Det visade sig att Mats inte bara var expert på äldre stenålder. Året innan hade han lett utgrävningen av Sankt Jörgens kyrka i Åhus. Bland fynden fanns bland annat 197 mynt, mest borgarkrigsmynt från 1200- och 1300-talen. Mats hade själv bestämt alla mynten utom två utländska som han saknade litteratur till och som blev bestämda på KMK i Stockholm. Jag har sett Mats karaktäristiska handstil på alla myntpåsarna utom de där två. Utgrävning av kyrkor hade dittills mest gjorts av konsthistoriker och överhuvudtaget var den tidens grävningsteknik ofta inte särskilt noggrann. Jag tror att utgrävningen av Sankt Jörgen var den första där alla mynt mättes in på ett rutnät, vilket förstås tillät helt andra iakttagelser än blotta dateringen.

Mats myntpåsar och hans publikation av Sankt Jörgen var alltså min första egentliga kontakt med numismatiken. Jag hade fått en inblick i hur mynt kunde användas i forskningen, inte bara till datering eller för att diskutera myntströmmar som Bolin hade gjort.

Mats och jag gifte oss 1949. Mats hade en hel del kontakt med Nils Ludvig Rasmusson, som var chef för KMK sedan 1946, och som dessutom var lundensare och god vän med ovan nämnde Sture Bolin, Lauritz Weibulls efterträdare. Mats hade skrivit sin 3-betygsuppsats i historia om Ribe biskopskrönika och det märkliga årtalsförsedda 1234-myntet, som ni nog känner till, och jag tror det var Rasmusson som hade tipsat om ämnet. När uppsatsen var färdig fick Mats erbjudande att börja arbeta på KMK, vilket han förstas tackade nej till, han hade fullt upp med de stora stenåldersutgrävningarna i Skåne.

För min del var det en mystisk

guldring från Ledberg i Östergötland, som förde mig i kontakt med Rasmusson och KMK. Professorn i Nordisk arkeologi hette Holger Arbman. En dag visade han mig en guldring som sades vara funnen vid Ledberg i Östergötland och som borde bestämmas närmare. Kunde jag klara den uppgiften? Året var 1950. Jag var oerhört ambitiös, ansträngde mig till tusen, letade rätt på litteratur och fick fram att ringen bestod av en merovingisk medalj, 500-tal/tidigt 600-tal, som senare gjorts om till ring. År 1951 trycktes uppsatsen, det var min andra tryckta skrift. Under arbetets gång hade jag inte haft kontakt med Rasmusson eller KMK utan arbetat helt på egen hand. Via Arbman fick jag veta att Rasmusson gillade uppsatsen, mitt första numismatiska försök.

Senare på året var jag i Stockholm i något ärende, det var en av de första gångerna jag träffade Rasmusson personligen, men genom Mats var vi ju indirekt bekanta sedan länge. En dag föreslog Rasmusson att vi skulle äta lunch tillsammans uppe i lunchrummet på Historiska museet. Vi satt på var sin sida av ett bord längst bort, jag ser scenen framför mig än i dag. Rasmusson sa att en tjänst fanns ledig vid KMK, ville jag ha den? Det var ett fantastiskt erbjudande, att få anställning vid ett statligt museum, tryggad inkomst för resten av livet. Vad mina föräldrar skulle blivit glada! Men allt detta tänkte jag inte på då. Jag hade fullt upp i Lund och hade inte ens snuddat vid tanken att flytta till Stockholm. Så jag tackade genast nej, utan att ens be om betänketid, vilket man ju alltid bör göra i en sådan situation.

Rasmusson var nog lite besviken. Han tog adjö och gick. Enligt vad som senare berättats för mig – jag vet inte hur mycket som är sant – så mötte Rasmusson på vägen ner i trappan Wilhelm Odelberg, då fortfarande amanuens vid Kungliga biblioteket. Det hade bara gått några minuter efter mitt nej tack till en tjänst vid KMK. Rasmusson frågade om Odelberg kände någon som skulle passa för en tjänst på KMK. Javisst, sa Odelberg, jag

känner en ung man härifrån Stockholm som säkert skulle vara lämplig. Han heter Lars O. Lagerqvist. Och Lars blev ganska omgående anställd, år 1951. Sedan dess har våra vägar korsats åtskilliga gånger. Och 2008 sitter vi båda här och berättar om gamla tider.

Mats och jag stannade i Lund till 1959. Jag fick först en amanuensjänst och senare en assistentjänst vid Historiska museet där. Ulla Welin, den kända orientalisterna, hade förut haft hand om Myntkabinettet, men hon flyttade till Rom och jag fick efterträda henne. Myntkabinettet låg högst upp på vinden, med takfönster, och delade utrymmet med Kilian Stobaeus kuriosakabinettet från mitten av 1700-talet. Montrarna i Myntkabinettet var mycket gamla och utrymmet trångt. Min uppgift var att förnya utställningarna i både Kuriosakabinettet och Myntkabinettet.

År 1958, på senhösten, hade Mats blivit utnämnd till 1:e antikvarie och chef för sten- och bronsåldersavdelningen vid SHM. (Dåförtiden skedde en sådan utnämning i konselj och med kungens egenhändiga underskrift på utnämningsspaperet, en helt annan ordning än nu.) Mats blev alltså kollega till Rasmusson som hade motsvarande tjänst vid KMK. Jag dröjde kvar i Lund några månader – jag måste ju bli färdig med den nya utställningen, vilket jag också blev fastän med mycket kvälls- och nattarbete, förstås.

CNS-projektet

I Stockholm hade åtskilligt hänt sedan den där lunchen med Rasmusson 1951. Det stora internationella CNS-projektet var i full gång. Syftet var att publicera alla våra myntfynd från vikingatiden – enligt min åsikt KMK:s viktigaste föremålsgrupp i den bemärkelsen att något liknande inte finns någon annanstans. Möjligen är samlingarna i Sankt Petersburg jämförbara, men de ryska fynden är inte registrerade och tillgängliga på samma sätt som i Stockholm.

År 1954 upprättades ett kontrakt med riksantikvarien Bengt Thorde-

man, КМК/Rasmusson och *Deutsche Numismatische Kommission*/Walter Hävernicks, för bearbetningen av de tyska mynten. Bearbetningen av de engelska mynten skulle ske genom Michael Dolley vid *British Museum*, dock utan något skrivet kontrakt så vitt jag vet. För de islamiska mynten var Ulla Welin självskrivet.

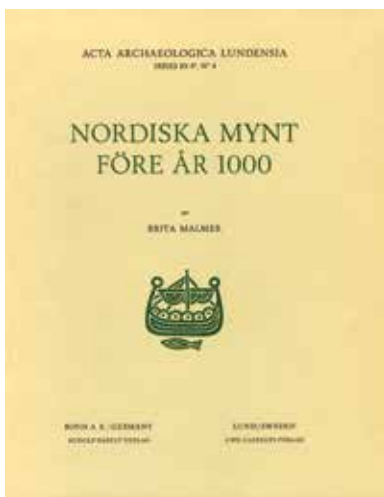
De skandinaviska och bysantinska mynten kom på min lott. I fråga om de skandinaviska mynten så var min uppgift att skriva en ny "Hauberg" för tiden fram till Harald Hein och särskilt att arbeta med de skandinaviska imitationerna av engelska mynt. Både Hauberg och Hildebrand hade varit inne på ämnet och Thordeman hade bland annat 1936 betonat hur viktigt det var att få med imitationerna i den skandinaviska mynthistorien. Det var ju ett ämne som även intresserade de engelska deltagarna i projektet, men till en början respekterade de att ämnet var mitt.

Jag satte igång med att teckna imitationernas omskrifter på varje myntpåse, en första grund till vidare bearbetning. En svårighet med imitationerna var ju att flertalet inskrifter inte kunde återges med grafiska medel, de måste helt enkelt tecknas. Det rörde sig om tusentals teckningar, som finns kvar på myntpåsarerna än i dag.

Avhandling

Samtidigt måste jag komma någon vart med min doktorsavhandling, att skriva en "ny Hauberg". Det visade sig som så ofta med doktorsavhandlingar att det var nödvändigt att börja från början, det vill säga först reda ut 800-talets skandinaviska myntning. På 1950-talet var åsikten att Skandinavien första myntning ägt rum i Birka fortfarande mycket stark. I avhandlingen försökte jag bevisa att så ingalunda var fallet och att det inte funnits någon nordisk myntning utanför Danmark före cirka 995.

Men avhandlingen blev inte färdig förrän 1966 och under tiden hade de engelska forskarna inte kunnat bärga sig utan satt igång med att publicera stampkedjor mellan engelska mynt och skandinaviska imitationer. För

Brita Malmers avhandling från 1966. I den fick hon användning för sin konstnärliga begåvning liksom i sina efterföljande numismatiska publikationer. Hon tecknade av alla myntmotiv, det var så hon lärde känna dem i detalj.

min del fick jag bra betyg på min avhandling, jag blev docent i ämnet, först i Lund och sedan i Stockholm. Dessutom hade jag 1962 fått en fast tjänst som antikvarie vid КМК, min första fasta tjänst överhuvudtaget. Så jag hade all anledning att vara ganska nöjd.

Viktigaste upplevelserna

De viktigaste upplevelserna ur min synpunkt är utställningen *Världens mynt*, färdig 1970, förvärvet av *Bankmuseet* 1974, *Omorganisationen* 1975 då КМК bröt sig ut från Historiska museet, och tillkomsten av den *Ekströmska professuren* 1979.

КМК var berömt för sina fina utställningar. Den såväl estetiskt som pedagogiskt i det närmaste fulländade *Medaljsalen* invigdes i maj 1942. Den 10 mars 1945 var det dags för invigning av själva kärnan i КМК:s utställningar, *Svenska myntsalen*. Utställningen betecknar "något nytt, mönstergillt och banbrytande", så löd Georg Galsters sammanfattande omdöme. Den nya utställningen ville bryta med slentrianen och i två avseenden erbjuda något nytt. Dels genom en överskådlig uppställning i tabell-

form med kolumner för år och valör. Dels genom att använda mynten som ekonomiskt/historiskt illustreringsmaterial på text- och bildtavlor.

Jag arbetade vid КМК 1959-1979, fram till 1970 med Nils Ludvig Rasmusson som chef. Ofta inskräpte Rasmusson att mynten måste ses i sitt ekonomiska sammanhang, de måste sättas i relation till samtida priser och löner. De flesta museer samlade bara mynt och medaljer! På läderskivor och överstycken delades Sveriges mynthistoria in i femton tidsavsnitt, till exempel 1521-1534, 1535-1574 och så vidare. För varje tidsavsnitt illustrerades i text och bild ett urval pris- och löneuppgifter.

Även ur estetisk synpunkt var denna banbrytande utställning en fullträff, skapad av inredningsarkitekten Elias Svedberg och konstnären Erik Skawonius. Över utställningssalen flödade ett klart ljus från de stora fönstren och från väl placerade lampor. De lätta Bruno Mathssonstolarna förstärkte intrycket av Swedish Modern. Utställningen andades framtidstro och utbildningsoptimism. Den ville till allmänheten skänka kunskap baserad på experternas senaste forskningsresultat. Den förmedlade ett positivistiskt, flumfientligt budskap, allt detta i en utsökt förpackning. Alltså raka motsatsen till det krav på lättsam underhållning som plågar museerna i dag.

Efter Medaljsalen och Svenska myntsalen stod *Svenska besittningsmynt* färdig våren 1959.

När jag år 1962 fick fast anställning som antikvarie vid КМК var min viktigaste arbetsuppgift fram till Rasmussons pensionering 1970 att hjälpa till med den allmänna myntutställningen, som fick namnet *Världens mynt under 25 århundraden*.

Att göra en utställning över världens mynt, från början till nutid, är en gigantisk uppgift. Paradoxalt nog återstod för just denna utställning bara ett helt litet rum som saknade fönster och med dålig ventilation. Antiken skulle visas på ena kortväggen, Medeltiden, från 476 till 1500, placerades på den långa mittväggen och

Nyblivne kung Carl XVI Gustaf invigde utställningen *Daler, Krona, Öre* den 16 november 1973. Den gjordes till 100-årsminnet av myntreformen 1873 och till Samfundet Kungl. Myntkabinetts Vänners 25-årsjubileum.

FOTO: ATA.

Nyare tiden på högra kortväggen. Genom att trycka på en knapp skulle besökaren se en kommenterad färgbild av det önskade myntet med hänvisning till dess plats i utställningen. Detta myntlexikon var Rasmussons speciella skötebarn.

När jag som antikvarie fick i uppdrag att arbeta med Världens mynt klagade min chef över svårigheten att finna nya medarbetare med förmågan att tänka abstrakt: att kunna se världens mynthistoria som ett diagram, därtill i tre dimensioner. Smickrad grep jag mig verket an. Min uppgift gällde i första hand medeltidsväggen. Tiden markerades för vart femtionde år i den vågräta axeln. Den geografiska indelningen i den lodräta axeln. Den politiska indelningen angavs med olikfärgade linjer. Viktiga nya myntsorter som florin, turnos och lira placerades på rektangulära små skivor av rött läder så att de framträdde tydligt. Dessa ledmynt presenterades i myntlexikonet. Genom att söka sig från ledmynt till ledmynt skulle besökaren kunna lära sig de viktigaste förändringarna i världens mynthistoria.

En utställning av detta slag hade aldrig tidigare gjorts. Det var en fascinerande, kreativ arbetsuppgift att i tillgänglig litteratur söka skaffa sig en överblick över en viss femtio- eller

hundraårsperiod, att i KMK:s magasin leta fram rätt mynt och att därefter försöka klara ut det tredimensionella problemet. Jag tecknade för säkerhets skull hela medeltidsväggen på millimeterpapper i naturlig skala.

Utrymmet på de mörkgröna överstyckena var ytterst begränsat. För dessa överstycken författade Rasmusson en mynthistoria i fickformat. På ett mästerligt sätt i få ord lyckades han karaktärisera perioden ur mynthistorisk synpunkt med mynträkning, kursuppgifter och konkreta exempel på priser och löner.

Det sista året var hektiskt. Ulla Westermark arbetade med Antiken och Tamás Sárkány med Nyare tiden. Men Medeltiden tog nog mest tid. Jag minns sena kvällar i det lilla kvava rummet och hur man sedan ensam måste treva sig fram längs trappor och korridorer (det hände att ljuset släcktes) till tjänsteutgången mot Storgatan. Den som fick betala det högsta priset var vår sjuåriga dotter Elin, mamma på KMK, pappa professor i Lund.

Den 16 december 1970 var utställningen färdig. Själv var jag djupt fäst vid den. Jag såg den som krönet av de tidigare utställningarna, en triumf för KMK:s forskningsbaserade men samtidigt publiklivande utställnings-

tradition. Ämnet, Världens mynthistoria, var extremt svårt, men denna utställning hade visat att det var möjligt att åskådliggöra hela världens mynthistoria i sitt sammanhang, inte uppdelad på länder, som i alla andra myntutställningar jag kände till.

Jag gör nu ett hopp framåt i tiden, på drygt tio år, till början av 1980-talet. Jag var professor i numismatik med lokaler på Sandhammsgatan, rätt långt från KMK och rätt så isolerad.

Vi höll på med Landskapsinventeringen – för övrigt det enda riktigt livskraftiga av alla mina många projekt. Alltnog, Ian Wihéhn, då en helt ung man, arbetade med arkivuppgifter i ATA för Landskapsinventeringen. En dag stod Ian i dörren till mitt tjänsterum på Sandhammsgatan och frågade om jag visste att man höll på att riva Världens mynt. Det visste jag inte, jag hade ingen aning om att något sådant var på gång. Jag störtade iväg till KMK, till dörren mellan Medaljsalen och det lilla rummet där Världens mynt skulle finnas. Synen som mötte mig var förfärlig. Min medeltidsvägg var tom så när som på några mynt i det bortre högra hörnet. Någon tog mynt från väggen och kastade ner dem i en låda, jag kan ännu höra klirret. Jag stod i dörren och grät.

Det allra värsta var att utställningen inte var dokumenterad. Långt tidigare hade man fotograferat monterarna genom glas, men det var ganska suddiga bilder, utan detaljskärpa. Det hade ju varit en enkel sak att ta bort glaset och fotografera utställningen, det hade kunnat bli en fin bok om en unik utställning. Men inte ens överstyckena med Rasmussons texter fanns kvar, de målades över med vit färg – av misstag, sa någon efteråt.

Ni tycker kanske att jag inte här skulle ha dragit fram denna sorgliga historia. Men den är en så väsentlig del av mitt numismatiska liv att jag har svårt att låta bli. Dessutom finns ju allsammans redan tryckt i festskriften till Ian under rubriken ”En tunna råg”, rågtunnan som i Svenska

myntsalen illustrerade prisutvecklingen.

Det är klart att jag inser att Världens mynt var en alltför sofistikerad skapelse för att passa in i den nya utställningstrend som från och med 1970-talet spred sig över Sverige. Det nya kravet var: ett kraftigt förenklat budskap, helst svept i spännande ljusdunkel. Känsla i stället för intellekt, mörker i stället för ljus.

Och jag vill här understryka att jag tycker att nuvarande KMK hör till de museer som lyckats klara en bra kompromiss mellan gammalt och nytt: vackra utställningar, sakligt innehåll, men utan alltför stora krav på abstrakt tänkande i tre dimensioner eller så.

Tillbaka till 1970-talet när Världens mynt ännu fanns kvar. Det var mycket som hände då. Som jag nämnde var det KMK som skapades av Thordeman och Rasmusson, och som jag så att säga tog i arv, nästan unikt även på så sätt att den allmänna penninghistorien var integrerad i samlingar och utställningar. KMK samlade sedlar – det var ytterst ovanligt på den tiden. Det fanns polletter, aktiebrev och så vidare.

Sedan några år fanns det ett i någon mån konkurrerande museum i Stockholm, nämligen Svenska Handelsbankens bankmuseum, med Ernst Nathorst-Böös som chef. Nu ville Handelsbanken sälja Bankmuseet och KMK var förstas den naturliga köparen.

Förvärvet av Bankmuseet

Handelsbankens chef var en mycket kraftfull person vid namn Jan Wallander. Min uppgift var att med Wallander förhandla fram ett pris som var överkomligt för KMK. Det blev en hel del telefonsamtal. Wallanders villkor var klara och benhårda. Vi skulle få köpa museet billigt, jag tror summan var 600 000 kronor. Men Nathorst-Böös måste ingå i köpet, annars ingen affär.

Det var ingen lätt sits. Ernst Nathorst-Böös var utan tveivel en ovanligt talangfull person, men han var också känd för att vara självräddig och allmänt besvärlig. Vi lyckades skrapa

ihop hälften av pengarna, den andra hälften måste Riksbanken hjälpa oss med. Dåvarande riksbankschefen var Krister Wickman, en känd politiker och före detta statsråd.

Jag fick audiens hos Wickman. Han hade ovanligt klara blå ögon. Han såg på mig med de blå ögonen och frågade: tror du verkligen att du kan klara av Ernst Nathorst-Böös? Ja, det tror jag, sa jag, och så fick vi pengarna.

I själva verket kunde jag inte alls klara av Nathorst-Böös. Det visade sig att han hela tiden ställde till bekymmer av olika slag. Han var dessutom inblandad i den förhastade rivningen av Världens mynt och vitmålningen av överstyckena. Och det var han som kastade medeltidsmynten i en låda.

Men ändamålet helgar medlen brukar man ju säga och förvärvet av Bankmuseet spelade stor roll inför nästa stora uppgift, nämligen omorganisationen.

Omorganisationen 1975

Redan nu var KMK:s lokaler för små. Och den första politiskt tillsatta chefen för Historiska museet, Olle Isaksson, ville utplåna KMK. Det gällde för mig att få ut bästa möjliga resultat av en pågående utredning som skulle vara klar så att den nya organisationen kunde träda i kraft 1 juli 1975.

Jag lyckades ordna en uppvaktning för dåvarande utbildningsministern, Bertil Zachrisson, någon gång under hösten 1974. Det var Erik Lönnroth och Roland Pålsson i spetsen, företrädare för intresseorganisationerna, Svenska Numismatiska Föreningen med flera. Vi var väl en sju-åtta personer, alla herrar förstås, utom jag, så var det på den tiden.

Jag tror faktiskt det var jag som förde ordet, budskapet var att KMK representerade ett helt eget ämne, den ekonomiska anknytningen var nu fördjupad genom förvärvet av Bankmuseet etc. Vi hade flera stödstitfelser och nu måste vi liksom Medelhavsmuseet ha en självständig ställning.

Underhand kom besked att det hela nog skulle gå vägen. KMK skulle verkligen bli ett eget museum. Då kom jag på att jag måste ta tag i

namnfrågan, på något sätt måste det nya museet ha ett namn med ordet museum i, annars skulle det aldrig gå att klara sig mot Isaksson. Jag skrev ner några namnförslag på en lapp, inget riktigt bra, sämst var nog Mynt-historiska museet. Jag gav lappen till Roland Pålsson, som stoppade den i byxfickan och sa att han skulle tänka på saken. (Jag kom tyvärr inte på det utmärkte namnet Sveriges ekonomiska museum.)

Under höstarna arbetade man med petitan, budgetförslaget. Man brukade skicka den på så kallad delning till berörda myndigheter före publicering som skulle ske tidigt i januari. Organisationsändringar fanns också med. Jag tycker att jag borde ha fått se det där delningsexemplaret, men det fick jag inte. Därför blev jag lika överraskad som alla andra när jag läste i den tryckta versionen att det nya museet skulle heta "Mynthistoriska museet". Det utbröt ett förskräckligt bråk som jag inte tänker gå in på här. Bland annat trodde man att jag ville ha bort ordet kunglig av politiska skäl.

Angående namnet blev det till slut en kompromiss: *Kungl. Myntkabinetet, statens museum för mynt-, medalj- och penninghistoria*. Emblemet med Johan III:s 2-öre 1572 leder tillbaka till museets samlingar och Rasmus Ludvigssons material till trekronorsstriden.

Min starkaste upplevelse

Under 1970-talet hade jag skakat liv i det gamla projektet *Sveriges Mynthistoria*. Anledningen var 1972 års stora fynd av örtugar och halvörtugar och Riksbankens jubileumsfond betalade ganska frikostigt till delprojektet Sveriges mynthistoria, Sturetiden. Jag åtog mig penningarna, det vill säga brakteater med krönt huvud och krönta bokstäver (som inte alls fanns med i nämnda fynd). Jag höll på med boken *Den senmedeltida penningen* under de sista åren av 1970-talet.

När man sysslar med forskning kan det någon enstaka gång inträffa att man får en alldeles hisnande känsla – man snuddar vid lösningen på en gammal gåta, och bitarna fal-

Till Nordisk Numismatisk Unions möte i Stockholm 1995 hade unionen till Brita Malmers ära låtit slå en medalj utformad av Gunvor Svensson Lundkvist. Här ses Brita tillsammans med SNF:s dåvarande ordförande Torbjörn Sundquist.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND.

ler på plats, för att använda en nutidakliché. För mig har detta inträffat en enda gång och det var just i samband med arbetet på Den senmedeltida penningen.

Dessa små anonyma mynt hade visserligen behandlats och delats in i grupper, både av Thordeman och Lagerqvist, men till stora delar var det ändå fråga om en amorf massa, mer eller mindre odaterad. Jag hade lyckats ordna med 110 neutronaktiveringsanalyser. När jag fick resultaten visade det sig att det fanns tre klart urskiljbara silverhaltsgrupper, en på 12 lod (75%) och en på 8 lod (50%) och en på 6 lod eller lägre. Detta hade ingen sett förut. Grupperna stämde med skillnader i myntbilderna och med myntordningarna 1449 och senare. För mig kändes det som att plötsligt kunna flyga.

Sedan råkade jag förstås in i svårigheter, på grund av dateringsfrågan, där jag följde Thordeman. Det gällde alltså Th grupp xvi, slättringsbrakteater, som han förde till början av 1300-talet, och grupp xx, strålringsbrakteater som fördes till slutet av Magnus Erikssons regering. Motsvarande grupper hos Lagerqvist heter xxx (slättring) och xviii (strålrिंग) och förs till 1350-1360-talen.

Jag gjorde en mycket noggrann genomgång av materialet, som jag själv tyckte i sann Weibullsk anda, i flera olika punkter. Den osäkra faktorn var fynden och fyndens datering.

Men nu när KMK har fått ett fint resurstillskott på forskningssidan, och det gäller just 1300-talet, så kanske frågorna och själva bevisföringen komma upp till diskussion, det har jag väntat på i tjugofem år!

Jag ska bara nämna ett par exempel på min argumentering, som aldrig har bemötts. Enligt min analys finns inga slättringsbrakteater bland myntningsavfallet från Lödöse. Just den påstådda blandningen av slättring och strålrिंग på samma avfall tyddes som samtidighet. Ett annat exempel, det gäller utformningen av bokstaven L som är olika på slättrings- och strålringsbrakteater. Som sagt, en närmare diskussion om till exempel dessa två omständigheter skulle vara intressant. Jag hade flera argument än dessa. Men jag tror att redan en analys av de två nämnda omständigheterna skulle leda fram till något intressant, kanske en kompromiss av något slag.

Gunnar Ekströms professur

Sen kommer jag till Gunnar Ekströms professur. Jag hade tänkt gå in

lite på alla de administrativa svårigheter som uppstod på grund av att Stockholms universitet tackade nej och att det sedan blev en HSF-professur, där jag fick känna mig som en katt bland hermelinerna – inte heller HSF tyckte om ämnet numismatik. Professuren blev inhytt på Sandhamnsgatan, jag tror under arton långa år sammanlagt.

Efter nio års tjtat blev professuren äntligen placerad vid Stockholms universitet i stället för KMK, jag skrev en artikel om detta i SNT. I samma artikel redogjordes för seminarieverksamheten där.

Avslutande ord

På Sandhamnsgatan, på 1980-talet, började min pensionering närmasig, det kom papper från myndigheten flera år i förväg. Vad skulle jag göra som pensionär? Mycket länge hade jag den gamla drömmen att få lära mig teckna, det var det jag ville göra efter pensioneringen, kanske också få spela lite piano.

Men efterhand som tiden gick bleknade drömmen. Helt upptagen av förpliktelser mot de företag jag själv delvis satt igång, CNS-projektet, mina egen ännu inte färdiga böcker om den skandinaviska myntningen efter år 1000. Det gick inte ihop, jag kunde inte bara pensionera mig från forskningsarbetet, och det är jag ju inte ensam om. Tänk på Galster, Grierson, Lagerqvist. Vad driver då egentligen en sådan som mig? Det är faktiskt inte någon intensiv kärlek till just numismatik, det finns andra intressanta ämnen också. Utan snarare är det plikten, man måste fullfölja vad man en gång åtagit sig.

Sen undrar ni kanske hur det är att vara kvinnlig chef. Jag har ganska sällan känt något motstånd på grund av att jag är kvinna. Man kan säga att det var ganska modigt av Rasmusson att låta rekommendera mig att efterträda honom, men jag var ju väl meriterad, i en så mansdominerad värld som numismatiken ju faktiskt ännu är. Och det där hemiska med Världens mynt hade nog andra orsaker.

Men det är en sak jag ofta önskade

mig under jobbiga 1970-talet: helt enkelt att jag hade varit längre, vägt mera och framför allt haft en stark röst. Stark röst och en rejäl kroppshyddda, det skulle vara ett sätt att injaga respekt och få folk att höra på vad man säger, så kände jag då.

Till sist: jag har aldrig haft det så bra ordnat när det gäller mitt arbete som efter det att jag flyttade till KMK på Slottsbacken för några år sedan. Jag slipper alla svåra beslut, alla är vänliga, andan är positiv, min enda uppgift är att bli färdig med två böcker. Dessutom får jag disponera ett ganska vackert arbetsrum med utsikt över Slottsbacken.

Det blev femtiofem års numismatisk verksamhet för Brita Malmer. Två år efter föredraget utkom hennes imponerande verk *Vikingatiden ca 995-1030* i KMK:s och SNF:s gemensamma serie *Den Svenska Mynthistorien*.

Sedan början av 2012 satt Brita ånyo på Numismatiska forskningsgruppen vid Stockholms universitet. Det bokprojekt som hon arbetade på in i det sista var: *Serpents and Crosses. Scandinavian Coinages from the time of Louis the Pious, Cnut the Great, Harthacnut, and Anund Jakob. (Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova Series 14.)* *Serpents and Crosses* innehåller två omfattande katalo-

ger, båda på stampnivå, dels över den sydsandinaviska 800-talsmyntningen, dels över perioden cirka 1020-1035. Bo Gunnarsson har fått i uppdrag att slutföra denna bok.

Det var egentligen ytterligare två bokprojekt som pågick: en minnesbok över Mats P. Malmer (red. Evert Baudou och Kristian Kristiansen) samt Bror Emil Hildebrands dagboksanteckningar (red. Kerstin Assarsson Rizzi).

Anm. Illustrationerna och bildtexterna i Britas berättelse är tillagda av redaktionen.

Brita Malmer: Den svenska mynthistorien. Vikingatiden ca 995-1030.

Stockholm 2010.

348 s., rikt illustrerad.

Vår kanske mest intressanta källa till den sena vikingatidens historia är de mynt som under en kort period – från slutet av 990-talet till omkring 1030 – tillverkades i den då nyanlagda staden Sigtuna. Boken är en genomarbetad och heltäckande studie av dessa spännande mynt i brytningstiden mellan förhistorisk och historisk tid. Här avbildas och beskrivs över 600 mynt som en gång tillverkades i Sigtuna.

Säljs av Svenska Numismatiska Föreningen

Pris: 395 kronor

Medlemmar i SNF: 350 kronor

+ ev. emballage och frakt

Köp den på Banérgatan, måndagar kl. 10-12, 13-16, så slipper du fraktkostnaden!

Boken säljs även i Kungl. Myntkabinettets butik

Pris: 395 kronor

AUKTIONER & MÄSSOR

5/10 Myntmässa i Norrköping – s. 135.

7-11/10 Künker, Osnabrück – SNT 2013:5 s. 98.

19/10 Holmasto, Helsingfors – SNT 2013:5 s. 117

3/11 Myntmässa i Frederiksberg – s. 142

16/11 Myntkompaniet – s. 143

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev, sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergs-mynt.se

Arsenalsgatan 6 • Box 7377 • 103 91 Stockholm

Tel. 08-611 01 10 • Fax 08-611 32 95

MYNTETS DAG på Göteborgs stadsmuseum

Lördag 12 oktober 2013

Göteborgs Numismatiska Förening/Gunnar Holsts Stiftelse

www.gwindor.net/gnf.htm

Brillor på 1700-talets spel- penningar

OM VEM SOM UPPFANN GLASÖGONEN tvistar de lärde. *Brillor* säger vi och benämningen används som slang. Men ordet kommer av medelhögtyskans *berillus* för halvådelstenen *beryll*, av vilken man framställde förstoringsglas (känt sedan slutet av 1200-talet). I Sverige är användning av glasögon belagd sedan 1400-talet.

1600- och 1700-talens sällskapsliv och tidsfördriv ägnades bland annat hasardspel, det vill säga spel där det huvudsakligen är slumpen som avgör om man vinner eller inte. För att markera vinsten när man spelade kort kunde så kallade spelpenningar användas. Sådana är myntliknande spelmarker och har använts i Sverige sedan mitten av 1600-talet. Svenska spelpenningar finns i två kategorier; i ädel metall specialgjorda för enskilda personer samt sådana som vi kallar allmänna spelpenningar.

Men med begreppet spelpenningar avsågs under 1600-talet närmast pengar man förbrukade på lyx eller som man spelade för. Först i början av 1700-talet förekommer för första gången själva ordet spelpenning på en för ändamålet präglad jetong.

Särskilda, personliga spelpenningar tillverkades för medlemmarna i den kungliga familjen och för personer ur adeln. De är ofta av silver och bär ägarens vapensköld eller sinnebilder och deviser, som ska påminna spelaren om nyttan av varsamhet i spelet. Redan i början av 1800-talet kom de emellertid ur bruk.

Men spelpenningar tillverkades också för allmänheten och då oftast av koppar. Även här ser vi sinnebilder och deviser men sådana som ska på-

5. Spelpenning tillverkad för hovfröken Henrika Juliana von Liewen, kallad Henriette Sylvie de Molière efter en fransk roman som hon gärna läste. H · S · D · M · VOUS JOUÉS COMME L'AMOUR (glasögon, kortspel: ess, tvåå, trea i ruter är en så kallad neapolitain) / L'AMOUR EST AVEUGLE. Signerad D.F. Greve Carl Gustaf Tessin lät Daniel Fehrman (1710-1780) gravera denna till henne, troligen 1744. Silver. Diameter 31 mm. Holst 129.

minna spelaren om att vara varsam i spelet. Men bruket var inte så utbrett bland allmogen, som i stället använde mynt i låga valörer.

Medaljgravörer framställde emellanåt spelpenningar för att skaffa sig en extrainkomst. De präglades ofta på så kallade blindmynt från Avesta myntverk avsedda för export. (För att undvika missförstånd i just detta sammanhang: blindmynt är opräglade myntämnen ...)

Några årtionden in på 1700-talet översvämmades vårt land med billiga tyska brillor från Nürnberg. Det är denna tidiga typ utan skalmar som också kan ses på vissa (men mycket få) kända spelpenningar. Tidigt symboliserade brillorna goda, andliga egenskaper, såsom visdom och skarpsynthet. Men ju vanligare glasögon blev bland allmänheten ju mindre gav de ett uttryck för klokhet, nu blev det snarare lite narraktigt att bära brillor.

Den som har lycka ...

Från 1700-talets första hälft och mitt pryder glasögon fem svenska spelpenningar. Fyra av dem har inskriften: DEN SOM HAR LYCKA BEHÖVER INTET alternativt EJ, tillsammans med en brillavbildning på den ena sidan. Den andra skiftar. Fig. 1-4 Förebilder tycks vara spelpenningar från 1600-talets slut visande en uggle med glasögon som bär spelkort i ena klon.

På deras andra sida ses ett par glasögon samt den tyska devisen: *Zusehn ist das beste in Spiel* = Uppmärksamhet är det bästa i spel). För övrigt lär just dessa vara de äldsta kända spelpenningarna med bilder av spelkort.

Henrika Julianas spelpenning

Den femte glasögonprydda spelpenningen jag presenterar har en alldeles speciell historia. Fig. 5 På dess ena sida ses Amor med förbundna ögon och omskriften: L'AMOUR EST AVEUGLE (= kärleken är blind). På den andra: H · S · D · M · VOUS JOUÉS COMME L'AMOUR (= Henriette Sylvie de Molière, ni spelar som en förälskad/kärleken). Denna kvinna var hovfröken och hette egentligen Henrika Juliana von Liewen (1709-1779). Av sina kolleger vid hovet fick hon sitt smeknamn efter hjältinnan i en fransk roman hon gärna läste (*Les aventures ou memoires de la vie d'Henriette-Sylvie de Molière*, 1672-1674).

Det italienska triset (tre sette = tre sjuor) var den tidens sällskapsspel på modet – på skämt även kallat tristess – särskilt bland högreståndsdamer. Det spelas av två par med en kortlek där man tagit bort tior, nior och åttor. Om detta kortspel sjunger Bellman i Fredmans epistel nr 42; *Rörande kortspelet på Klubben*. Den skrevs kring 1770. Ingen spelpenning nämns dock där. I Årstafrens, Märta Helena Reen-

1. ☉ DEN SOM HAR LYCKA BEHÖFVER INTET : : : : : / WARSAMT OCH FÖRSIGTIGT (som tranan som håller en sten och balanserar på ett ben). Koppar. Diameter 30 mm. Holst 168.

2. DEN SOM HAR LYCKA BEHÖFVER INTET : : : : : / WARSAMT OCH FÖRSIGTIGT. 1700-talets första hälft. Avesta. Koppar. Diameter 22 mm. Holst 146.

3. DEN SOM HAR LYCKA BEHÖFVER INTET : : : : : / FORTUNA FUGAX. 1700-talets första hälft. Avesta. Koppar. Diameter 22 mm. Holst 147.

4. DEN SOM HAR LYCKA BEHÖFVER EJ / SPEL=PENNING LAGOM. Gravör: C. J. Wikman, 1765-1766. Bly. Diameter 22 mm. Holst 163.

stiernas, dagbok finns anteckningar om ett av hennes största nöjen: "På Holmen spelades efter vanligheten *troussept* ..."

Åter till Henrika. Hon ansågs tydligt vid ett tillfälle ha begått en blunder när hon spelade triset, förmodligen tillsammans med bland andra greve Carl Gustaf Tessin (1695-1770). Hon "råkade en dag, då sinnet var intaget af denna lecture, att gjöra en

stor faute uti Tricette-spel". I alla fall kände Tessin till den lilla fadäsen. Han lät nämligen Daniel Fehrman gravera denna speciella spelpenning med dess smått spydiga inskrift. Kort på det dukade bordet bildar tillsammans ett bud, neapolitain (trea, tvåa och ess i samma färg), i triset-spelet. Brillorna ska peka på vad som fattades Henrika.

Detta är bara en av Tessins många skämtsamma jetonger som han beställde av Fehrman, alla för att roa hovet. En annan är den så kallade Hönstavlan med sex unga hovdamer på fransidan, där Henrika Juliana är en av dem. På åtsidan tronar Tessin själv i form av en spröttig tupp.

Henrika påstods ha haft romanen i tankarna i stället för att koncentrera sig på kortspelet. Madame de Ville-dieu – Marie-Catherine Desjardins (cirka 1640-1683) – som skrev berättelsen om Henriette, var en av den tidens få kvinnliga författare. Romanen anses av många vara hennes mästerverk (i viss mån självbiografisk) och den handlar om en ung kvinnas ekonomiska och emotionella misslyckanden i 1600-talets franska societet.

Anar att det snarare kan ha varit Henrikas intresse för denna författare och hennes böcker än missen vid kortspelet som trissat Tessin att beställa medaljen, eller både och. Kvinnors försök att bilda sig och skaffa lärdom genom litteratur kunde av män mötas med ironi och ringaktning.

Det var Tessin som 1744 hemförd den unga preussiska prinsessan Lovisa Ulrika som gemål till tronföljaren, Adolf Fredrik. Henrika Juliana blev Lovisa Ulrikas hovfröken redan samma år. Tessin var en betydande politiker och en av hattpartiets grun-

dare. Vid tiden för den här omtalade spelpenningens antagna tillblivelse var han riksråd och ledande hattpolitiker i nära samverkan med Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika.

Henrika var politiskt aktiv som skribent för hattpartiet under frihetstiden. Hon anses tillhöra den anonyma redaktionen för hattarnas tidning *En ärlig svensk*, som utgavs 1755-1756, många år efter spelpenningens troliga tillkomst men strax efter Tessins brytning med kungaparet.

Numismatiska kopplingar

Huvudpersonerna i detta lilla drama är som vi sett Henrika Juliana, gift med hovarkitekten Carl Hårleman 1748, som sannolikt ritade de fantastiska mynt- och medaljskäpen, vilka beställdes av Lovisa Ulrika för förvaring av både hennes egen numismatiska samling och den som hon övertagit efter Carl Gustaf Tessin. Samlingen utgör sedan 1796 en viktig del av Kungl. Myntkabinettet, där också mynt- och medaljskäpen finns utställda och dessutom i dess samlingar de spelpenningar som beskrivits här.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND.

Monica Golabiewski Lannby

Litteratur

Holst, G.: *Spelpenningar avsedda för kortspel*. Numismatiska litteratursällskapet i Göteborg. 1977.

— *Spelpenningar med några anmärkningsvärda spelkortsbilder*. *Kartofilen* 1991:2 s. 10-14.

Lagerqvist, L. O.: Tessin som numismatiker. *Carl Gustaf Tessin – kulturpersonen och privatmannen 1695-1770*, s. 165-182. 1995.

Nathorst-Böös, E.: *Allmänna spelpenningar*. *NNÄ* 1954, s.91f. 1956.

Schnell, I.: *Notiser om glasögonens historia i Sverige*. *Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok*, s. 147-164. 1934.

Ren Calad jag spår och tror,
Förhand har du, Mollberg Bror,
Knäpp af ljusen, du skal fria,
Ropa tria, Kära Bror.
Klöfver Äss gutår, bekänn;
Tuan, trian; skål min vän.
Kungen högst, för högsta ordet;
Trumf i bordet! Säg du den?
Mera Klöfver, mera Klöfver,
Mera Klöfver än!
Ur Fredmans epistel 42

En dekorerad soldats öde – och Drottningholmspenningen

Av Rolf Sandström

PÅ MIN MORS SLÄKTTRÄD finns ett märkligt människoöde med numismatisk anknytning. Där berättas om Gabriel Mård som föddes den 2 juni 1760 i Kroksjömåla Östregårds soldattorp. Hans far, Måns Mårdberg, hade deltagit i det pommerska kriget och både farfadern och morfadern var karolinerkrigare som deltog i det stora nordiska kriget. Gabriel efterträdde sin far och antog namnet Mård. Han gifte sig med bonddottern Ingeborg Johansdotter från Slättamåla.

De första åren som soldat förflöt under fredliga former. Först 1790 finns han omnämnd som vicekorpral vid generalmönstringen i Wärälä i sydöstra Finland. Eftersom han dekorerades med den då nyinstiftade medaljen för tapperhet i fält, kan man utgå från att han utmärkt sig i striderna. Kanske hände detta i drabbningen vid Walkiala 1790. Där stupade 33 kronobergare, och över 430 omkom av sjukdomar. Efter fredsslutet kunde Mård välbehållen återvända hem.

Under de närmast följande fredsåren blev Gustav III mördad (1792) och efterträddes av sin son, Gustav IV Adolf. Den sistnämnde upprättade på hösten 1798 ett privatgarde på Drottningholm. 18-20 soldater under befäl av en underofficer och en korpral rekryterades från vardera av de 13 svenska infanteriregementena till denna enhet. Till korpral för kronobergsavdelningen utsågs Gabriel Mård. Truppen skulle utgöras av det "längsta, wackraste och hurtigaste" manskapet inom respektive regemente. Kungen själv komponerade en särskild uniform för sina grenadiärer: mörkblå kort jacka med röda revärer samt gula kragar och uppslag, väst och byxor av vitt kläde, skärp i gult och blått samt hatt med vit plym.

Det var en ståtlig trupp som be-

1. Så kallad Drottningholmspenning att bäras i rött band i knapphålet och användas av Gustav IV Adolfs privatgarde på Drottningholm. Silver. Gravör var Lars David Lunderberg. Hd 17. KMK.

vakade Drottningholm och som paraderade vid högtidliga tillfällen. Kostnaderna blev dock dyrare än beräknat, så redan efter ett år avvecklades grenadiärerna. Som avskeds-present erhöll de en särskilt instiftad silvermedalj att bäras i rött band, den så kallade *Drottningholmspenningen*. Fig. 1-2

Åren 1805-1807 deltog Mård i striderna i Pommern. För kronobergarna blev det mest fästningstjänst. När Danmark och Ryssland förklarade krig 1808 bar det av till Skåne. Gotland befriades, varefter regementet hamnade på Åland där vintern 1808-1809 blev svår. Regementet retirerade över det tillfrusna Ålandshav till Roslagen för att sedan inskeppas till Västerbotten, där slaget vid Sävar blev den svåraste krigsupplevelsen. Efter fredsslutet upplöstes regementet och Gabriel kunde återvända hem.

Vid en kassationsmönstring i Växjö 1812 beviljades Gabriel Mård avsked. Där antecknades att han tjänat utmärkt väl och belönats med tapperhetsmedalj. Fig. 3 Drottningholmspenningen nämndes däremot inte. Det var närmast majestätsbrott att

2. Åtsida som fig. 1. Frånsidan med texten AF KONUNGEN FÖR TROGEN TJENST 1799 tillkom efter att Gustav IV Adolf tvingats abdikera. Silver. Hd 17a. KMK.

nämna något som hade samband med den avsatte kungen Gustav IV Adolf. Gabriel fick 12 riksdaler om året i pension.

Men Gabriel Mårds krigarbana var inte slut. Redan 1813 gick han som frivillig ut i tyska kriget. Det förde honom ut i stora världen: Hamburg, Berlin till slagen vid Dennewitz och Leipzig. Därifrån mot danskarna i Holstein och belägringen av Glück-

3. Kunglig belöningsmedalj präglad från 1806 och utdelad i guld och silver.
Silver. Hd 31. КМК.

stads fästning. Regementet förflyttades sedan till olika platser i Belgien. Källorna berättar inte om Mård möjligen även var med i Norge under hösten 1814. Efter fredsslutet väntade hustrun och backstugan intill soldat-torpet.

Gabriel Mårds öde delades av många soldater men inte hans oväntade och tragiska död. Den gamle krigaren stupade den 21 juli 1816 för grannens kula vid en tvist med denne – troligen om jakträttigheter. Medan Mård var i fält hade det varit fritt

fram för grannen att jaga. Mördaren Carl Gustaf Månsson i Ebbalycke låg i bakhåll i Kroksjömåla Östregårds hage. Målet överlämnades till Göta Hovrätt och hänsköts eftersom det rörde sig om ett mord till Kungl. Maj:t. Månsson förvarades i Kristianstads fästning fram till 1824, då han frigavs i brist på fullständig bevisning.

Medaljerna skulle enligt kungens föreskrift gå i arv till äldste sonen, men Gabriels medaljer följde sin ägare i graven. Hans äldste son Johan

berättade för sin yngste son på gamla dagar, att den enda utsmyckningen på Gabriel Mårds enkla kista var hans medaljer som fastsatts på locket.

FOTO: КМК.

Referenser

Hd = Hildebrand, B. E.: *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar*. Andra delen. 1875.

Tingsås Hembygdsförenings Årsskrift 1965.

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNAR

*Lagerlista över svenska personmedaljer
och numismatisk litteratur*

www.nordlindsmynt.se

Lokala numismatiska föreningar och myntklubbar i SNF

Alingsås Numismatiska Förening
c/o Johansson
Roslagsgatan 27
441 57 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb
www.fb-myntklubb.se

Gefle Myntklubb
www.geflemyntklubb.se/

Göteborgs Numismatiska Förening
www.gwindor.net/gnf.htm

Halmstads Myntklubb
Öringe
312 91 Halmstad

Kalmar Myntklubb
www.kalmarmyntklubb.se

**Katrineholm Flen Vingåker
Myntklubb**
www.kfvmynt.se

Myntklubben Skilling Banco
www.mksb.se

Myntsamlarklubben Goten
myntsamlarklubbengoten.com

Nola Myntklubb, Örnköldsvik
www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb
www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska klubben i Uppsala
www.nku.nu

Samlarklubben Numis
c/o Normark
Linvägen 5
930 10 Löfvångar

Sigtuna Myntklubb
www.sigtunamyntklubb.se

Stockholms Myntklubb
hem.passagen.se/
stockholms.myntklubb

Strängnäs Myntklubb
myntintresse.blogspot.se

Södra Dalarnas Myntklubb
medlem.spray.se/sdmyntklubb

*Ändringar och tillägg?
Kontakta: info@numismatik.se*

MYNTMÄSSA I NORRKÖPING

LÖRDAG 5 OKTOBER 2013
kl. 10:00 – 15:00

MATTEUSGÅRDEN
Norra Promenaden 108

Mynt, Frimärken, Vykort, Antik
Ca 20 mynthandlare/utställare

ABAXA.se Mynttillbehör
Försäljning – Värdering

Arrangör:
Norrköpings Myntklubb

<http://norrkopingsmyntklubb.se>
info@norrkopingsmyntklubb.se

Fem mycket enkla polletter från Bollnäs Järnvägshotell

DEN SOM STUDERAR gamla polletter som inte finns medtagna i Stiernstedts eller Strokirks arbeten måste ha både kunskaper och tur.

Detta var uppenbart för under-teknad när jag tog fram fem mycket enkla papperspolletter ur ett kuvert. Polletterna har tillhört storsamlaren Sven Svensson. Vid en första anblick verkade det som om dessa polletter inte skulle lämna ifrån sig någon information alls, men så upptäckte jag plötsligt en liten handskreven lapp som löste problemet. På lappen finns följande text:

Bollnäs Jernvägshotel.

5. papperspolletter.

De 4. hvita afse märkning för inackorderade matgäster, som spisa billigare än andra och undfå rabatt. Den grå polletten afser 5 öres värde i 3^{die} klassens mathållning. –

Polletterna består av små klippta papperslappar med handskrivna siffror: 5 och 25 i rött och 10 och 50 i svart. Den femte polletten med den tryckta siffran 5 är av kraftigare kartong.

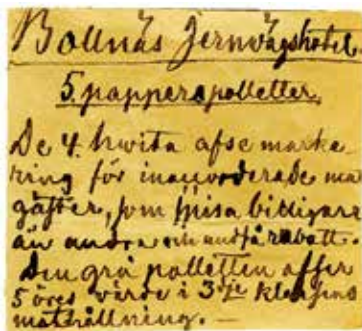
Vid sekelskiftet 1900 ansågs Järnvägshotellet i Bollnäs i Hälsingland vara mycket rymligt. Det hade uppförts av fru Wilhelmina Skogh 1884. Hon skulle med tiden låta bygga fler hotell och fungerade åren 1902-1911 som direktis för Grand Hotel i Stockholm. Hotellet i Bollnäs behöll hon fram till år 1902.

Det går nog att anta att papperspolletterna användes under hennes tid. Hotellet, som låg bredvid järnvägsstationen, hade 24 gästrum samt tre upppackningsrum, rumtelefoner samt öl- och vinrättigheter.

IW

Mer om den driftiga Wilhelmina Skogh (1849-1926) kan man läsa här:

sv.wikipedia.org/wiki/Wilhelmina_Skogh

De fem papperspolletterna tillhörande Bollnäs järnvägshotell användes troligen under Wilhelmina Skoghs tid som ägare.

SKANING: MGL.

Järnvägshotellet i Bollnäs 1902. Bilden tillhör Kommunarkivet, Bollnäs.

OKÄND FOTOGRAF.

SNF:s årsmöte 2013

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS årsmöte 2013 ägde rum på Vetlanda Stadshotell helgen den 4-5 maj. På senare år har SNF valt att förlägga flera av sina årsmöten till "landsorten", för att citera George de Laval när objekt på föreningsauktioner gick till budgivare utanför Stockholm. Under 2000-talet har Stockholm varit mötesplats sex gånger. Övriga årsmöten har förlagts till Göteborg, Kalmar, Linköping, Karlshamn, Uppsala, Visby, Mariefred och nu senast alltså till Vetlanda.

SNF har enligt stadgarna sitt huvudsäte i Stockholm men genom att förlägga årsmöten till andra platser ute i landet bereds medlemmar som inte är bosatta i Stockholmsområdet möjlighet att utan en alltför lång resa delta i föreningens aktiviteter. Detta var andra gången som Vetlanda fick stå som värd, första gången var 1986.

Vi var många som reste till Vetlanda och för flera av oss blev det en riktig långhelg fredag till söndag. En helg då Småland visade sig från sin allra bästa sida och bjöd på strålande försommarväder.

Nu var det inte bara myntsamlare som hittat till Vetlanda första helgen i maj. Även ett större antal motorintresserade fanns på plats. På torget utanför Stadshotellet ägde Wheelers Cruising 2013 rum. Ett större evenemang som enligt den lokala tidningen lockade inte mindre än 1 000 ekipage och mångdubbelt fler besökare. Jag såg också många myntsamlare i sam-

språk med motorintresserade. Två helt olika samlarområden som dock har beröringspunkter. På plats diskuterades både raritetsgrad och toppkvalitet. Även för de motorintresserade är spegelglans viktig, särskilt på de kromade detaljerna! Ytterst är det nog bara storleken som skiljer våra samlarområden åt, vissa sitter i sina klenoder andra har dem i fickan. Men vi vårdar nog våra samlingar oavsett storlek lika ömt!

Fredag den 3 maj

Redan på eftermiddagen började de första medlemmarna checka in på Vetlanda Stadshotell och myntvisningar och myntdiskussioner påbörjades direkt och pågick långt in på fredagsnatten. En myntsamlare bosatt på gångavstånd från Stadshotellet hade också vänligheten att bjuda in ett antal kollegor till ett mycket trevligt samkväm på fredagskvällen.

Lördag den 4 maj

De förbokade aktiviteterna på årsmöteshelgen började klockan tio på lördagsmorgonen. Utöver de mer långväga övernattande gästerna anlände nu ytterligare ett antal medlemmar till årsmötet. Första programpunkt var en guidad visning av en konstutställning med verk av lokala konstnärer på Vetlanda Museum. Bland mycket som visades fanns den nyligen återfunna bronsstatyn "Skogsnyf" av Carl Eldh. Statyn stals från sin plats i Apoteksparken 2007 men återfanns hösten 2012 i en villaträdgård i Vingåker och kunde därefter med stöd av

godtrosförvärvslagen återföras till sin rättmätige ägare, Vetlanda kommun.

Efter en lunch på Vetlanda Stadshotell var det ett späckat program långt in på kvällen.

Vetlanda Myntklubb visade upp sin samling av numismatiska objekt. Ett riktigt trevligt "smörgåsbord" med tyngdpunkten på objekt med lokal anknytning och då särskilt från den närbelägna Ädelforsgruvan. Närheten till Ädelfors, denna för svensk myntning så intressanta plats, var en av huvudanledningarna till att just Vetlanda stod som värd för årets möte. Grundplåten till myntklubbens samling kommer från det överskott som försäljning av lokalmynt genererade. Med tanke på innehållet i den fina samlingen måste försäljningen ha gått mycket bra när lokalmynten stod högt i kurs under 1980-talet.

Flera olika Ädelforsmedaljer visades upp och beskrevs. När en av åhörarna ur bakfickan "fiskade" upp en Ädelforsmedalj modell större tystnade guiden. Först efter en lång andhämtning konstaterade han "den är ju präglad i guld!?" En Ädelforsmedalj präglad 1750 och som guiden var väl medveten om existerade, men som han tidigare troligen bara sett på bild. Den förevisade medaljen var dessutom den tyngsta av de blott två medaljer som präglats, vikten är hela 30 dukater eller 104,23 gram (Hagander del 3, Künker/Nordlind auktion 208, lot 7634). Medaljen i guld från Ädelfors avbildar på åtsidan tronföljarparet Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika. På framsidan ses

Auktion och årsmöte under ledning av Ronny Jansson respektive Jan-Olof Björk.

FOTO: LENNART CASTENHAG.

Medalj med anledning av kronprinsparets besök hos Kunglig Bergskollegium, slagen 1750 i guld från Ädelfors. Signerad Daniel Fehrman. Diameter 51 mm.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND.

bland annat ett bergsmotiv med Smålands vapen. Betänker man den totala utvinningen av guld i Ädelforsgruvan så motsvarar medaljens vikt nästan en hel månads produktion. Se bilden ovan.

Som brukligt är föregicks själva årsmötet och middagen av en liten auktion med objekt från Sven Svenssons digra samlingar. En samling som SNF är ägare till sedan 1928 och som SNF fick rätt att börja avyttra efter permutationen 1963. Försäljningsintäkterna från Svenssons objekt går oavkortat efter avdrag för försäljningsavgifter till Sven Svenssons stiftelse för numismatik och kommer således åter numismatiken till gagn.

Föreningens klubbmästare Ronny Jansson förrättade auktionen, vilken var föreningens 163:e. Auktionsutbudet denna gång bestod främst av besittningsmynt, medaljer och polletter. Budgivningen om de nittio utropen var stundom riktigt hård. I snitt två-tredubblades utropspriserna och fördelningen av objekt blev ganska jämn mellan närvarande och anbudsgivande medlemmar.

Till topparna på auktionen får räknas Pommern-talern 1642 för 8 400 kronor (2 000), 18 groschen Elbing (kronan) u.ä. för 3 300 kronor (800), Pommern 2/3 taler 1684 för 2 700 kronor (500) och polletten från Apoteket Kronan i Göteborg för 2 400 kronor (300). I samband med auktionsvisningen föresådes också en mycket trevlig typsamling av småländska

dukater som en lokal samlare under många år samlat ihop.

Efter auktionen ägde själva årsmötet rum. Ett årsmöte som snabbt klarades av enligt den dagordning som stadgarna föreskriver, årsmötesförhandlingarna leddes av föreningens ordförande Jan-Olof Björk. Inga övriga frågor var förhandsanmälda eller togs upp på årsmötet.

Guldnålen delades ut till dem som varit medlemmar i fyrtio år. Följande medlemmar förärades nålen på plats, fick den hemskickad eller kommer att få den vi ett senare tillfälle: HMK Carl XVI Gustaf, Torbjörn Sundquist, Ronny Jansson, Sven-Erik Olsson,

Jan-Erik Sehlin, Hubert Millerlei, Torsten Bergmark, Rolf Kjellsson, Elisabeth Ljungberg, Bernhard Epifanic, Carl Arvidsson och Jan Karlsson. Kungen blev medlem och föreningens höge beskyddare i samband med att han tillträdde tronen 1973. I skrivande stund har ännu inte guldnålen överlämnats till föreningens höge beskyddare.

Som lite kuriosa kan nämnas att den lokal som SNF abonnerat var placerad i direkt anslutning till torget där Wheelers Crusing ägde rum. Placeringen medförde att såväl auktion som årsmöte ackompanjerades av både V8-muller och rockmusik. Störande enligt vissa medan andra tyckte det var riktigt trevligt.

I direkt anslutning till årsmötet höll den nyvalda styrelsen ett konstituerande möte. Föreningens styrelse 2013 fick efter årsmötet och det konstituerande mötet följande sammansättning och uppdragsfördelning:

Ordförande Jan-Olof Björk, vice ordförande Roger Lind, sekreterare Ingemar Svenson, kassaförvaltare Christer Skaring, klubbmästare Ronny Jansson, arkivarie Sven-Erik Olsson och ledamot Berndt Göhle. Suppleanter i styrelsen är Curt Ekström, Erik Lie, Lars Ericsson och Lennart Castenhag. Den senare valdes till

Medlemmarna besöker gruvmuseet i Ädelfors på söndagen

FOTO: JAN-OLOF BJÖRK.

ansvarig för föreningens hemsida (www.numismatik.se). En hemsida som nu fått en rejäl ansiktslyftning.

Lördagen avslutades med en gemensam middag i källarvalvet på Stadshotellet.

Söndag den 5 maj

Söndagen hade bara en programpunkt, vilket också var lite av huvudattraktionen för årsmöteshelgen; bussresa till Ädelfors Gruvmuseum och visning av Kleva gruvan.

När guld hittades i Småland blev det nästan lite av Klondyke-stämning och en mängd investerare begav sig till Ädelfors i hopp om att göra en god affär. Troligen blev det en förlustaffär för samtliga inblandade då guldfyndigheten var relativt liten. Totalt utvanns inte mer än 80 kilo guld.

För oss myntintresserade medförde dock gruvdriften i Småland ett spännande samlarområde, då en stor andel av guldets utmyntades till småländska dukater. De småländska dukaterna präglades mellan 1741 och 1801 och är alla försedda med det småländska vapnet.

Gruvmuseet är inrymt i ett gammalt sädesmagasin byggt i gråsten 1868-1869. På museet förvaras bergskollegiepresident Nils Adam Bielkes stora mineralsamling, en av Sveriges mer betydande mineralsamlingar. Samlingen har en brokig historia och flyttades 1789 från Stockholm till Ädelfors. För att några år senare när statsdriften i Ädelfors upphörde vidare till Falun och Stora Kopparbergs Bergslagslag. År 1991 återfördes så samlingen till Ädelfors. Förutom själva mineralsamlingen är museet fyllt av bilder från gruvdrift och även av gamla verktyg som behövdes för att fram det eftertraktade guldets.

Efter visningen av Ädelfors gruvmuseum gick färden vidare till en gruvvisning av den relativt lättillgängliga Klevagruvan. Alla följde dock inte med till Kleva utan begav sig i stället till den riktiga Ädelforsgruvan iklädda såväl höga stövlar, hjälm som oömma kläder. Jag tyckte mig även ana en och annan "gruvhacka"! Om det blev någon ytterligare

utvinning ur gruvan denna helg låter jag vara osagt.

Ursprungligen var det meningen att det skulle brytas guld i Klevagruvan. Guldhalt i malmen var dock låg och någon guldbrytningen blev därför aldrig aktuell. I stället är det främst koppar och nickel som brutits i gruvan. I dag drivs gruvan i privat regi som ett turistmål där själva gruvan bara är en av attraktionerna. Den som är lång och har visst anlag för klaustrofobi gör nog klokast i att avstå ett besök i den låga och trånga gruvan. De som gick ner i den var dock mycket nöjda. Gruvan är "värd en omväg" om man befinner sig i grannskapet och kanske till och med "värd en resa i sig" som Guide Miche-

lin brukar uttrycka det när det gäller restauranger.

I samband med årsmöteshelgen presenterade Numismatiska klubben i Uppsala en mycket trevlig småskrift; "Dukater av guld från Ädelfors" signerad Bengt Hemmingsson. Boken fanns naturligtvis till försäljning under årsmötet och jag tror att alla medhavda exemplar hittade nya ägare. Om du inte redan införskaffat boken finns den att köpa via numismatiska klubbens hemsida (www.nku.nu).

Var årsmötet 2014 ska äga rum kommer att beslutas senare under hösten.

Ingemar Svenson,
sekreterare SNF

Sedelförfalskare åter i farten

SE UPP FÖR FALSKA SEDLAR UNDER HÖSTEN! Efter den 31 december 2013 blir nämligen de äldre versionerna av 50- och 1000-kronors sedlarna, de utan folieband, ogiltiga. Sådana sedlar är lätta att förfalska. Man räknar med att mängder av sedelförfalskningar kommer ut nu under hösten – som vi sett i media på sistone.

Jämfört med förr är numera straffet för penningförfalskning lindriga. I *Medborgarens bok. III, Handledning för menige man i Sveriges allmänna lag*, utgiven av Gustaf A. Aldén 1899, fann jag under punkt 191 följande angående mynt- och sedelförfalskning:

Den, som eftergör i riket gångbart guldmynt, dömes till 4–8 års straffarbete; är det silfvermynt, är strafftiden 1–4 år; är det kopparmynt, ½–2 år. Bedräglig filning, klippning eller annan minskning af guld- och silfvermynt straffas med ½–4 års straffarbete.

Den, som förfalskar sedlar eller ändrar värdet å sådana, dömes till 4–10 års straffarbete.

Den, som utpräglat falskt mynt eller falsk sedel, straffas som förfalskaren själf. Den, som bedragits med falskt mynt eller sedel samt märkt detta och likväl velat utgifva det förfalskade som mynt, straffas med fängelse eller högst 2 års straffarbete.

Alla förfalskningsbrott äro i regeln belagda med straffarbete. Den, som upptäcker falskmyntare, får af staten belöning från 50 till 2,000 kr., och för upptäckt af efterapare af riksbankens sedlar gifves belöning ända till 1,500 kr.

Alltså upp till tio års straffarbete för att förfalska sedlar vid förra sekelskiftet. Näja, man dömdes ju inte som ännu tidigare att plikta med livet trots att dödsstraffet fortfarande gällde när Medborgarens bok kom ut 1899. Det blev avskaffat först många år senare, 1921, i fredstid, och det dröjde ända till 1972 innan det avskaffades helt i svensk lag.

Att använda falska sedlar och mynt som betalningsmedel anses fortfarande som ett allvarligt brott och den som medvetet gör detta kan dömas till fängelse. Även att inneha falska sedlar eller mynt är straffbart om man avser att sprida dem.

Den som upptäcker en falsk sedel eller ett falskt mynt ska inte ta emot dessa. Har man redan råkat ta emot en falsk sedel eller ett falskt mynt bör man försöka dra sig till minnes varifrån man fått dessa och göra en polisanmälan. Om detta kan man läsa vidare på riksbankens hemsida: www.riksbank.se/sv/sedlar-och-mynt/

MGL

Vega-samling stulen

I april i år stals vid inbrott i vårt hem en mindre samling medaljer som härör från den Nordenskiöldska/Palanderiska expeditionen genom Nordostpassagen ombord på Vega.

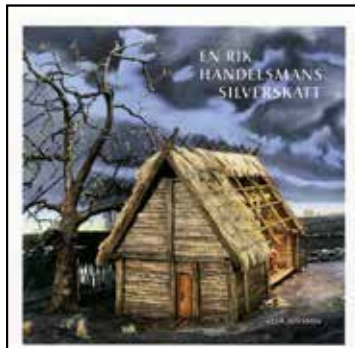
Min morfars farfar Carl Olof Carlström var eldare ombord under hela seglatsen. Tacksamt nog stal tjuvarna inte band eller pappersarbete och de lämnade också kvar det så kallade Köpenhamnsmärket, som utdelades vid festligheterna till besättningens vid återkomsten till sagda stad.

Stölden gäller: två bronsmedaljer utdelade av Kungliga Vitterhetssällskapet, båda med "C Carlström" inslaget i randen, en silvermedalj som jag tror benämns Nordstjärnemedaljen i silver, samt ett svärdstecken. Svärdstecknet är något senare än Vegamedaljerna. Carlström fick sin underofficersfullmakt 1890 och innan dess kan han inte ha fått tecknet.

Dessvärre har jag inga bilder. Där emot är medaljerna i near mint-kondition. Sedan 1880 har de legat i ett specialbyggt mahognyschatull (1880-1890 eftersom inget uttag i filten gjorts för svärdstecknet) och Nordstjärnemedaljen/Vega i silver blev aldrig ens monterad och är således oburen. Ingen av de stulna medaljerna har något slitage, inga repor. Band och utmärkelsebrev finns som sagt också kvar.

Skulle dessa föremål dyka upp någonstans, är jag ytterst angelägen om kontakt och återköp!

Joakim Blomqvist
Västra Ämtervik i Värmland
joakimb.blomqvist@bredband.net

En rik handelsmans silverskatt

Av Eeva Jonsson

En berättelse om den vikingatida Skedstadsskatten i Bredsättra socken på Öland

Säljs i Kungl. Myntkabinettets butik för endast 40 kronor

www.myntkabinettet.se

Myntvikt gällande ett guldmynt om 10 shillings för Karl I, kung av England.

FOTO: RALF KARLSSON.

Från två uppmärksamma och kunniga medlemmar (Lars O. Lagerqvist och Tuukka Talvio) har Ralf Karlsson fått svar på sin fråga ställd i förra numret av SNT, sid. 105.

Föremålet (se bilden ovan) är för ovanlighetens skull en rund myntvikt. Den är gjord av mässing, liksom är fallet för de flesta myntvikter. Texten CAROLVS REX runt kungabilden står för Karl I av England, född 1625 och halshuggen 1649.

X = 10, S = shilling. Vikten gäller ett guldmynt i valören 10 shillings eller ½ unite.

Myntvikter är vanligen fyrkantiga, men det finns även runda som denna. De flesta gjordes för att kontrollera vikten på de värdefulla guldmynten. Men från Karl I existerar även ett fåtal gjorda att användas för silvermynt. Myntvikter för olika valörer förvarades som set i speciella etuier tillsammans med en våg och hanterades särskilt av handelsmän och växlare.

Om engelska myntvikter kan man läsa i G. Houben, *European Coin-weights for English Coins*, 1978, och i till exempel A. Dieudonné, *Manuel des poids monétaires*, 1925.

Red.

Nytt nummer av Pollettbössan utkommet – www.pollett.se

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19 507
S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)
☎ + fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer

Öppet: vardagar 11-17, fredag 11-15

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Arsavgiften är 250 kr.

Som medlem får Du SNT automatiskt!

Du kan också prenumerera på SNT
för endast 200 kr per år.

info@numismatik.se

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppge samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07
Öppet: måndag-torsdag 11-13

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nålmarcken

Öppettider:
Vardagar 10.00 - 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av för närvarande 20 mynthandlare i flera olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

ANTIKBODEN

Kanikgatan 3
222 29 Lund
Tel. 046-12 99 00
per_flodberg@hotmail.com

BESO UR & ANTIK AB

Bertil Svensson
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031-13 94 84
besour@telia.com - www.besour.se

HAMRIN & SVAHN MYNT AB

Sjöberg 1
147 91 Grödinge
Tel. 08-732 66 86, 070 212 64 55
christian.hamrin@telia.com

H & J:S NUMISMATIK HB

Jimmy Häggqvist
Box 43
310 20 Knäred
jimmy@collectia.se

KARLSKRONA MYNTHANDEL AB

Hantverkaregatan 11
371 35 Karlskrona
Tel. 0455-813 73
lennart@mynt.nu - www.mynt.nu

RUNE LARSSON MYNTHANDEL

Stora Brogatan 14
Box 98
503 06 Borås
Tel. 033-41 03 15

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5
222 22 Lund
Tel./fax 046-14 43 69
siv-gunnar@swipnet.se

J. MELIN MYNT

Koltrastvägen 23
370 24 Nätraby
Tel. 0455-155 99

HB MYNTINVEST CORONA

Ö. Storgatan 20
611 34 Nyköping
Tel./fax 0155-28 63 25
corona-coin@swipnet.se
http://home.swipnet.se/corona_coin

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96, Box 19 507
104 32 Stockholm
Tel./fax 08-673 34 23

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46,
Box 5132
102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61, fax 08-661 62 13
info@nordlindsmynt.se
www.nordlindsmynt.se

NUMIKON

Stefan Jonasson/Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 031-20 81 11
ticalen@gmail.com

PECUNIA MM HB

Farinvägen 8
245 33 Staffanstorp
Tel./fax 046-25 21 19
mattsson.g@telia.com

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Norra Strandgatan 30
Box 1320
251 13 Helsingborg
Tel./fax 042-12 25 28
pedersen.mynt@telia.com
www.jpetersen.se

SELINS MYNTHANDEL AB

Regeringsgatan 6
Box 16 390
103 27 Stockholm
Tel. 08-411 50 81, fax 08-411 52 23
www.selinsmynthandel.se

SKARABÉ MYNT & GULD AB

Drottninggatan 10
411 14 Göteborg
Tel./fax 031-13 50 88
skarabe@telia.com
www.skarabe.eu

STRANDBERGS MYNTHANDEL & AKTIESAMLAREN AB

Arsenalsgatan 6
Box 7377
103 91 Stockholm
Tel. 08-611 01 10, 611 58 20
Fax 08-611 32 95
info@aktiesamlaren-bjb.se
www.aktiesamlaren.se
www.strandbergs-mynt.se

TAMCO NUMISMATICS

Box 6235
102 35 Stockholm
Tel. 070 631 58 09
tamco.num@telia.com

TICALEN MYNTHANDEL

Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel./fax 031-20 81 11
ticalen@gmail.com

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

Vasagatan 42
Box 490
101 29 Stockholm
Tel. 08-411 08 07, fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08-732 66 86 • 070 212 64 55

www.mynt.nu/smf/

ARRANGERET AF DANSK NUMISMATISK FORENING

Copenhagen Coin Fair 2013

Söndag 3 november · 10-17

God stemning i to etager med
numismatiske emner og omkring
30 internationale handlere.

Radisson Blu Falconer Hotel · Copenhagen

cphcoinfair.dk

Skarabé
Mynt & Guld AB
köper och säljer
MYNT, SEDLAR
och MEDALJER
Föremål från antiken

Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031 - 135 088
skarabe@telia.com - www.skarabe.eu
Öppet: Vardagar 10-18

AURUM AUKTIONER AB
stockholm

Myntauktioner i Stockholm

Inlämning pågår!

*Vi söker alltid kvalitetsmynt, sedlar,
medaljer, polletter, ordnar..*

Tel. 08-660 20 70, vard. 9-13, info@aurumauktioner.se

www.aurumauktioner.se

MYNTAUKTION

i Stockholm lördag 16 november

Några mynt vi har sålt tidigare:

(inklusive köparprovision)

1 daler 1594
"SIGIMVNDVS"
677.000:-

1 daler 1598
106.000:-

8 mark 1608
81.000:-

1/2 dukat 1701
45.000:-

1/2 dukat 1747
Ädelfors
82.000:-

4 dukater 1843
68.000:-

2 dukater 1843
37.000:-

50 öre 1862
26.000:-

1 riksdaler
riksmünt 1873
39.000:-

2 kr 1878 "OCH"
84.000:-

Norge 1 speciedaler 1824
57.000:-

Norge 1/2 speciedaler 1873
181.000:-

Bättre mynt och hela samlingar mottages till höstens myntauktion.

Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom mer än 20.000 kunder i Sverige och utlandet ser varje auktion via vår hemsida och katalogen.

Kontakta oss för en förutsättningslös diskussion!

Vi köper även guld och silver kontant!

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38

E-post: coins@philea.se
www.myntkompaniet.se

MYNTAUKTIONER

I SVERIGE AB

INLÄMNING PÅGÅR!

Vi tar nu emot material till auktion 10, vilken avhålls andra helgen i mars 2014. Kontakta snarast Dan Carlberg på telefon 08-410 465 65 om Du har kvalitetsobjekt som Du funderar på att sälja.

När Du säljer genom oss får Du Dina objekt presenterade i en katalog som håller auktionsmarknadens högsta standard och som distribueras till de allra mest köpstarka kunderna.

Vi utlovar ett seriöst bemötande och förmånliga villkor - kontakta därför alltid oss för en diskussion inför försäljning.

Myntauktioner i Sverige AB
Banérgatan 17 - 115 22 Stockholm
E-mail: info@myntauktioner.se - Telefon: 08-410 465 65
www.myntauktioner.se